

Retskrivningsloven = Lov nr. 332 af 14.5.1997 om dansk retskrivning. Trykt i *Lovtidende A*: 1521. Optrykt i *Nyt fra Sprognævnet* 1997/3:5-6, og i *Sprog i Norden* 1998:113-14.
RO 1955 = *Retskrivningsordbog*. Udg. af Dansk Sprognævn. 1955. København: Gyldendal.
RO 1986 = Dansk Sprognævn. *Retskrivningsordbogen*. 1. udg. 1986. København: Gyldendal.
RO 1996 = Dansk Sprognævn. *Retskrivningsordbogen*. 2. udg. 1996. København: Aschehoug.
Sprognævnsbekendtgørelsen = *Bekendtgørelse nr. 707 af 4.9.1997 om Dansk Sprognævns virksomhed og sammensætning*. Trykt i *Lovtidende A*: 3745-46. Optrykt i *Nyt fra Sprognævnet* 1997/3:9-10, og i *Sprog i Norden* 1998:117-19.
Sprognævnsløven = Lov nr. 320 af 14.5.1997 om Dansk Sprognævn. Trykt i *Lovtidende A*: 1497-98. Optrykt i *Nyt fra Sprognævnet* 1997/3:6-8, og i *Sprog i Norden* 1998:114-17.

Peter Widell og Mette Kunøe (udg.):
 7. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
 Århus 1999

MR. BEAN I TALE OG SKRIFT

- og om besvarelsen af formulerede såvel som ikke-formulerede opgaver

Af Eva Skafte Jensen (Københavns Universitet)

I 1995 foretoges en empirisk undersøgelse på Københavns Universitet og på Università di Torino. En række studerende fra de to universiteter blev bedt om at genfortælle to video-sekvenser med den engelske komiker Mr. Bean, dels skriftligt, dels mundtligt. Ved samme lejlighed bad man dem om at skabe sammenhængende tekst af fire påstande (ikke om Mr. Bean, men om rygning). De blev bedt om at løse disse opgaver på deres respektive modersmål. Formålet var at undersøge, om italienere og danskere bruger forskellige sproglige strategier i deres måder at skabe tekst på.

Undersøgelsen var iværksat i forbindelse med Statens Humanistiske Forskningsråds program *Lingvistik og fremmedsprog*, og de fleste VIPer i forskergruppen var danske italinister fra Handelshøjskolen i København og fra Københavns Universitet. Desuden deltog den italienske lektor fra KU, og jeg selv, selvom mine italienskkundskaber begrænser sig til kun en smule mere end *sì* og *no*.

Den empiriske undersøgelse

Det var som sagt formålet at undersøge, om italienere og danskere brugte forskellige sproglige strategier i deres måder at skabe tekst på, og for at få så sammenligneligt materiale som muligt, blev det bestemt, at inputtet skulle være det samme i den danske og i den italienske gruppe.

Mr. Bean blev udvalgt som det fælles input af to grunde. For det første er den persona (dvs. den fiktive rolle opfundet og spillet af Rowan Atkinson), Mr. Bean udgør, ikke hverken dansk eller italiensk, og for det andet - og det er vigtigere - er de fleste Mr. Bean-stykker fuldstændig uden talt sprog. På den måde håbede vi på at forhindre en verbal-sproglig påvirkning fra videoen til informanterne. To videoer blev udvalgt: Den ene var Biblioteksepisoden, som er en hel, afrundet episode på 9 minutter med begyndelse, midte og slutning. Slutningen har en overraskende pointe, som der er bygget op til tidligere i forløbet. Den anden video var Julekrybbeepisoden, som er et 3-minutters uddrag fra en længere julevideo.

Selve dagen for indsamlingen forløb som følger: de to hold studerende (danske hhv. italienske) mødte op (i København hhv. i Torino) og blev hver især opdelt i to grupper. Den ene af disse grupper - A-gruppen - fik til opgave at referere Julekrybbeepisoden mundtligt og Biblioteksepisoden skriftligt, mens den anden gruppe - B-gruppen - fik den omvendte opgave, nemlig at referere Biblioteksepisoden mundtligt og Julekrybbeepisoden skriftligt. Desuden blev alle informanterne bedt om at skabe sammenhængende tekst af fire løsrevne påstande om rygning. Der var i alt 18 danske informanter og 27 italienske. Det gav i alt følgende korpus:

Danske tekster:

Julekrybben, mundtligt (A-gruppen)	9 tekster
Biblioteket, skriftligt (A-gruppen)	9 tekster
Biblioteket, mundtligt (B-gruppen)	9 tekster
Julekrybben, skriftligt (B-gruppen)	9 tekster
Rygertekster (alle 18 informanter)	18 tekster
	i alt 54 tekster

Italienske tekster:

Julekrybben, mundtligt (A-gruppen)	14 tekster
Biblioteket, skriftligt (A-gruppen)	14 tekster
Biblioteket, mundtligt (B-gruppen)	13 tekster
Julekrybben, skriftligt (B-gruppen)	13 tekster
Rygertekster (alle 27 informanter)	27 tekster
	i alt 81 tekster

Jeg vil i det følgende helt se bort fra rygerteksterne, og jeg vil udelukkende referere til den danske del af Mr. Bean-teksterne, da mine italienskkundskaber som sagt er stærkt begrænsede.

Indsamlingens betydning for teksternes form

Alle i forskergruppen har været optaget af, hvordan det fælles input har ytret sig forskelligt eller ens i informanternes tekstproduktion. Men mens italianisterne særligt har beskæftiget sig med at sammenligne dansk og italiensk, har min hovedinteresse været at sammenligne mundtlige og skriftlige tekster, og også at se på, hvordan de to forskellige forløb i Mr. Bean-sekvenserne tilsvarende giver forskellige Mr. Bean-referater. Eller sagt på en anden måde:

Hvordan de to forskellige input giver to forskellige slags output - om man så må sige.

Vi havde gjort os meget umage for, at omstændighederne ved indsamlingen skulle være så ensartede som muligt. Derfor - og for nemheds skyld - havde vi valgt at samle alle informanterne ét sted (i hhv. København og Torino) på én dag og så indsamle hele molevitten. Og den måde at gøre det på har sat sine spor.

Skønt informanterne var blevet bedt om at være informanter på frivillig basis, og skønt vi havde forsøgt at gøre hele processen så uformel som muligt, viste det sig alligevel, at informanterne tog hele oplevelsen som en slags eksamen. Jeg skal straks vende tilbage til, hvordan det viser sig i teksterne. Men først gengiver jeg den instruks, informanterne fik.

Instruks til informanterne

Gruppe A:

Du får forevist en video på 3 min. Du må gerne tage noter, mens du ser filmen. Når du har set den, beder vi dig **fortælle mundtligt på dansk til en person, der ikke har set videoen, hvad der skete**. Din gengivelse bliver registreret på bånd. (Gruppe B - tilsvarende spørgsmål om video på 9 min.)

Gruppe A:

Du får forevist en video på 9 min., og du må også denne gang tage noter, mens du ser. Når du har set den, beder vi dig **skriftligt fortælle på dansk, hvad der skete i filmen**. Du er velkommen til at rette i sprog og indhold undervejs eller når du er færdig. (tid: 45 min. - computerskrivning) (Gruppe B - tilsvarende spørgsmål om video på 3 min.)

De var altså blevet bedt om at genfortælle handlingen til en person, som ikke havde set videoen - det sidste var fremhævet med fed skrift - og det var alt. Denne situation afspejler en almindelig dagligdags genre, som vi alle oplever hele tiden - nemlig, at to ligeværdige personer taler sammen, og afsender fortæller modtager om noget for modtager nyt og ukendt. Men mange af informanterne opfattede som sagt hele situationen som en slags eksamen, eller i hvert fald som en situation, hvor de skulle præstere noget. Den dagligdags situation med to ligeværdige samtalepartnere, som vi i forskergruppen havde tilstræbt, var i informanternes bevidsthed udskiftet med en anden - for dem som studerende - kendt situation, nemlig eksamenssituationen med to ikke ligeværdige samtalepartnere. Eftersom de ikke helt har vidst, hvad det var, de skulle præstere, har de fleste gjort sig umage for at huske og forstå. Det kan man blandt andet se i følgende mundtlige eksempel.

DMA3 (Dansk informant, Mundtlig tekst, gruppe A, informant 3)

det er en video med- med mr. Bean som- øh eller han er i Harrods, i- stormagasinet Harrods, står og leger med en juleudsmykning, øh *jeg kan ikke lige huske hvad det er det hedder* nå men øh, der den stald hvor Jesus bliver født øhm og- så giver han, jah (det godt??) © øh han øh la du lader- dukkerne tale og-, og så- kommer der nogle får ind og-... ja han mæher © og- så kommer der en hyrde og en hund © og så kører han en- øh en vogn ind, der skal- hente fårene, og- © ja *så tror jeg nok* så kommer der- så kommer der en robot ind, og © og siger en, masse mærkelige lyde, og den går så ud igen © og- så bagi, så kommer så en dino'saur, og gør- gør dem meget forskrækkede allesammen, men heldigvis så, sender han så også en, en tank ind, der- skyder dino-sauren, øh og *så, tror jeg nok* der- dukker en helikopter op, med- en, engel hængende nedenunder, der er påmonteret en-øh magnet, som henter Jesusbarnet, og flyver det over i en-øh ja *jeg ved ikk* i et dukkehus, *tror jeg det er*, og der er, øh Maria også, øh *så vidt jeg kan se*, og så lige pludselig så kommer der en betjent ind i billedet, og det er så- øh ekspedienten der kommer tilbage med de varer han *åbenbart* har købt, og- han ser lidt gnaven ud og- så slutter den © (Tid: ca. 2 min.) (Mine kursiveringer)

I et eksempel af denne slags er det tydeligt nok, at informanten har forsøgt at løse en opgave. En opgave, som han selv har defineret som en huske/forstå-opgave (da vi nu ikke gjorde det for ham). Disse epistemiske markeringer (dvs. udtryk for formodning etc.) er i øvrigt typiske for alle Mr. Bean-teksterne, både dem om Biblioteket og dem om Julekrybben, og både de mundtlige og de skriftlige.

Mr. Beans indflydelse på teksterne

Lidt sværere er det at se, at nogle af informanterne også har defineret en anden slags opgave. Og jeg skal straks komme til, hvori den opgave består.

Først vil jeg sige, at de skriftlige Julekrybbe-tekster hele tiden har generet mig. Der var noget anstrengt ved dem, og jeg har ikke helt kunnet finde ud af, hvad det var, der skurrede i ørerne (eller øjnene - om man vil), indtil jeg satte mig ned og så lidt nærmere på dem.

Jeg kiggede på de skriftlige og jeg kiggede på de mundtlige, og langt om længe så jeg, hvorfor nogle af Julekrybbeteksterne virker så forkert. Det er fælles for samtlige Mr. Bean-tekster, at de giver indtryk af at være huske/forstå-prøver, men dette træk er særligt tydeligt i de mundtlige tekster, og i de mundtlige genfortællinger af netop Julekrybben er teksterne nærmest de rene opremsninger (som illustreret ved DMA3 ovenfor). Men de skriftlige Julekrybbetekster er ikke kun opremsninger, de er også noget andet. Mens A-gruppen - det var dem, der producerede de mundtlige genfortællinger af Julekrybbeepisoden - tilsyneladende har opfattet opgaven som en ren huske/forståprøve, er det som om B-gruppen har forsøgt at løse to

opgaver. Den ene opgave er ligesom ved A-gruppen en huske/forståprøve, og den anden opgave? Ja, det ser ud til, at nogle af informanterne i B-gruppen har forsøgt at skrive en sjov og dynamisk tekst på baggrund af den video, de har set. Der er bare det problem, at den specifikke video ikke i sig selv er særlig sjov. Gengivelsen i DMA3 er faktisk dækkende. *Så sker der dit og så sker der dat og så er den slut...*

Men prøv at se her, hvad DSB3 får ud af den korte 3-minutters sekvens. (Ortografi, tegnsætning og afsnitsinddeling er informantens egen):

DSB3 (Dansk informant, Skriftlig tekst, gruppe B, informant 3)

juleudstilling i harrods, rowan atkinson alias mr. bean ses i julestuen foroverbøjet ind over en slags krybbe, der forestiller jesusbarnets fødsel i stalden i bethlehem. den perfekte jule idyl er skabt ved hjælp af disse små plasticfigurer, som på nydeligvis repræsenterer josef, jomfru maria, jesusbarnet, de vise mænd fra østerland og det sædvanlige menageri af dyr; en ko og en hest.

Idyllen bliver imidlertid en anelse forstyrret, da Mr. Bean laver sin helt personlige tolkning af budskabet om julefred. Josef hysser på de andre; på jesusbarnet og da den ene af kongerne ganske ufrivilligt bøvser medfører dette straks en stor hyssen, den stakkels ko må ikke muh'e så meget som antydningen af et muh lige så vel som at hesten ikke må pruh'e (for nu at blive i terminologien).

Ind fra højre kommer pludselig et helt regiment af får brægende ind på scenen; dem bliver der naturligvis også hysset på. Hjælpen kommer dog rimelig hurtigt i form af en lille anti-luftskytsskanon, der plaffer løs og de stakkels forsvarsløse får, der end måtte være tilbage bliver af en lille bjæfende hund jaget ind i en bakkende sættevogn, som Mr. Bean med sin hånd styrer ind fra venstre. Ja, de sidste får bliver vel på det nærmeste proppet ind -. Her hjælper den illusoriske lyd af en bakkende lastbil gevaldigt med at fornekke stemningen i krybben hin nat.

Endnu bedre bliver det da han, Mr. Bean altså fører en stor frådende Tyrannosaurus Rex ind fra venstre til at angribe de sidste overlevende, der ikke var blevet kanonføde. Lige inden det ultimative klimaks skal til at finde sted, nemlig fortærringen af jesusbarnet, kommer den bamhjertige samritan legemliggjort af en legetøjshelikopter med en engel hængende i en lille snor under sig (man fristes unægteligt til at skrive Gabriel).

Helikopteren og - ja, Gabriel flyver andægtigt hen over krybben, løfter jesusbarnet og flyver over til en anden del af julestuen i Harrods, den trygge og rare dukkestue med lyserødt soveværelse, der ligner enhver Barbies drøm om et soveværelse.

Jesusbarnet bliver smukt anbragt midt i den lyserøde drøm af en seng og idet helikopter + engel skal tilbage til Bethlehem efter resten af familien, kommer der en stor Bobby ind fra venstre (-har intet med Dallas at gøre!)- Mr. Bean kigger op og ser til hans store overraskelse en ekspedient for enden af den arm, som styrer Bobby'en.

Sekvensen slutter hermed.

Informanten her har gjort sig umådelig umage for at skrive en komisk tekst. Han laver bevidste stilbrud, han henviser direkte til andre udenfor liggende genrer (tv-serien Dallas) osv.

En anden informant (DSB4) skaber dynamik ved at veksle mellem spørgsmål og svar, og en tredje (DSB7) formår søreme at lægge skriftlige lydeffekter ind i sit referat.

Men spørgsmålet er nu, hvorfor informanterne har ment, det skulle være en del af opgaven at skrive en dynamisk og komisk tekst. Og svaret mener jeg man kan finde i selve Mr. Bean-personaen. I hvert fald i Danmark er Mr. Bean en kendt, komisk figur. Og informanterne går ud fra, at hvis de har set Mr. Bean, så må det, de har set, også være komisk, og så må gengivelsen være lige så komisk.

Det er selvfølgelig noget af en påstand fra min side, at Mr. Bean-personaen er den direkte årsag til, at en del af Mr. Bean-referaterne er skrevet, som de er - at informanterne har tilstræbt at skrive i en komisk genre.

Men man kan faktisk se andre steder i materialet, at Mr. Bean-personaen sætter sine sproglige spor. Det følgende uddrag er fra begyndelsen af en af Biblioteksteksterne:

DMB2 (Dansk informant, Mundtlig tekst, gruppe B, informant 2)

ja ja vi så en Mr Bean film der hedder som hed biblioteket, og den foregår på sådan et meget fint gammelt bibliotek... og det starter med at der er noget klassisk musik i baggrunden, og så kommer Mr Bean ind og han er lidt nervøs fordi man skal jo passe på ikke at larme for meget der... og han kommer ind og han lister og så knirker gulvet *jo selvfølgelig...* (Mine kursiveringer)

Hvorfor er dette en selvfølge? Jo, fordi Mr. Bean - som er introduceret i første linie - er en kendt, komisk figur. Hvor Mr. Bean optræder, må man forvente komiske situationer.

Prøv også at se på følgende tekst, som er et fuldstændigt referat af Bibliotekssekvensen. (Ortografi, tegnsætning og afsnitsinddeling er informantens egen. Jeg har kursiveret enkelte afsenderkommentarer i tredje afsnit):

DSA2 (Dansk informant, Skriftlig tekst, gruppe A, informant 2)
Biblioteket

Vor helt, Mr. Bean, kommer meget stille ind på biblioteket, hvor han bestiller en meget gammel bog. Han lister på tær over til et bord, hvor der i forvejen sidder en mand. Han

sætter sig, og tager papir og et rustent penalhus frem. Han bliver nødt til at give penalt huset olie, for at det ikke skal pive, når han åbner det. Desværre får han hikke, hvilket irriterer hans sidemand. Mr. Bean prøver at få hikken til at gå væk ved at holde vejret i meget lang tid. Han stopper først, da han er ved at kvæles, men det hjælper selvfølgelig ikke - hikken kommer tilbage....

Så kommer der en bibliotekar med den gamle bog, og Mr. Bean tager hvide stofhandsker på, og putter møjsommeligt et flot, rødt bogmærke ind i bogen, for at behandle bogen så forsigtigt som muligt. Han kigger nysgerrigt på billederne og tager så et stykke pergamentpapir frem, så han kan tegne et af de gamle billeder over.

Desværre kommer han selvfølgelig til at tegne i bogen, og da han prøver at viske de formastelige streger væk, bliver det kun endnu værre. *Dum som han er*, putter Mr. Bean nu i desperation slettelak på bogen, men da der kommer en bibliotekar lukker han hurtigt bogen med det resultat, at slettelakken bliver pløret ud over siderne i bogen. *Snu som han er*, vil Mr. Bean rive de tilsmudsede sider ud, mens han lader som om han nyser, så folk på biblioteket ikke kan høre støjen fra det foregående hærværk. Men efterhånden sidder der nogle store stykker papirrester tilbage i den stakkels bog. Den lille formalitet klarer Mr. Bean med en hobbykniv, men da hans sidemand ser mistroisk på ham, foregiver han at spidse blyant. Uheld på uheld synes at regne ind over vor tumbede ven, for han kommer til at skære for dybt i bogens sider, hvorefter halvdelen af bogens sider falder ud. Mens sidemanden vender sig om, ser Mr. Bean den sin chance ved at bytte deres bøger ud.

Som sagt, så gjort. Mr. Bean skynder sig over for at aflevere den ordentlige bog, mens sidemanden bliver tilbageholdt for at have massakreret den anden bog. Snedigt gjort af den gode bønne, men desværre afslører han sig selv, ved at komme ind for at hente sit fine, røde bogmærke, som han havde glemt i den famøse bog. Surt show.

Den faktor (Mr. Bean), som på ytringsniveau udløser et *jo selvfølgelig* i DMB2 og et *dum som han er* i DSA2, udløser også på tekstniveau de bevidste stilbrud, man kan se i DSB3.

Hvis man sammenligner de skriftlige Julekrybbetekster med de skriftlige Bibliotekstekster, ligner de hinanden mht. afsendervurderinger, dynamik osv. Men mens dette ihærdige stykke arbejde fra informanternes side i Julekrybbeteksterne virker anstrengt, virker det dynamiske i Biblioteksteksterne ikke lige så aparte, fordi inputtet - Bibliotekssekvensen - faktisk er komisk, og den har et forløb med mange omstændigheder undervejs som ender med en slutpointe.

Alle de mange omstændigheder undervejs viser sig i øvrigt også i Biblioteksteksterne som et stort antal mådesadverbialer - i Julekrybbeteksterne er der næsten ingen. Der kan selvfølgelig være andre måder at beskrive omstændigheder på, end ved mådesadverbialer, men det er mit umiddelbare indtryk, at forskellen i antal mådesadverbialer i de to teksttyper (dvs. Julekrybbeteksterne og Biblioteksteksterne) er en direkte følge af forskellen i de to narrative

forløb i hhv. Julekrybbesekvensen og Bibliotekssekvensen. Jeg har beskrevet dette forhold nærmere andetsteds (Jensen, udk.).

Konklusion

Opsummerende vil jeg sige dette: Jeg har prøvet at vise, at omstændighederne omkring selve den empiriske undersøgelse har haft direkte indflydelse på det sproglige udtryk. At selve indsamlingssituationen for nogle har virket eksamensagtig, er sådan set ikke overraskende. Og at det sætter sine sproglige spor (jf. de epistemiske markeringer), er næsten kun at forvente.

Men jeg håber, jeg også har sandsynliggjort, at valget af input (nemlig Mr. Bean) har influeret outputtet på to mindst to måder. Dels i afsenderkommentarer og -vurderinger af Mr. Beans gøre og laden undervejs i handlingen (*selvfølgelig, dum som han er, snu som han er*), dels i selve informanternes stræben efter at skrive i en dynamisk og komisk genre.

Litteratur

- Jansen, Hanne, Bente Lihn Jensen, Eva Skafte Jensen, Iørn Korzen, Paola Polito, Gunver Skytte & Erling Strudsholm. 1996. *Mr. Bean - på dansk og italiensk. Rapport om empirisk undersøgelse*. København.
- Jansen, Hanne, Bente Lihn Jensen, Eva Skafte Jensen, Iørn Korzen, Paola Polito, Gunver Skytte & Erling Strudsholm. 1997. Testi paralleli scritti e orali, in italiano e in danese. Strategie narrative. *Cuadernos de filología Italiana. Servicio de publicaciones universidad complutense, Número 4*. Madrid.
- Jensen, Eva Skafte (udk.). Ekstralingvistiske faktorer og sproglige udtryk. Skytte, Gunver, Iørn Korzen, Paola Polito & Erling Strudsholm (Red.) *Tekststrukturering på italiensk og dansk. Resultater af en komparativ undersøgelse. Strutturazione testuale in italiano e in danese. Risultati di una indagine comparativa*. København. 3 vol. + 3 cd.

Peter Widell og Mette Kunøe (udg.):
7. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 1999

VISUM-PROJEKTETS GRAMMATIKPROGRAM

Af Sabine Kirchmeier-Andersen (Handelshøjskolen i København)

1 Hvad er VIA?

Forkortelsen VIA står for visuel interaktiv analyse og er betegnelsen for et edb-baseret undervisningsværktøj til træning af grammatisk analyse i gymnasiets ældste klassetrin og i sprogundervisningen på forskellige niveauer i de højere uddannelser¹.

Udgangspunktet for udviklingen af programmet har været et stort behov både på gymnasie- og universitetsniveau for en systematisk træning til styrkelse af de sproglige analytiske færdigheder hos de studerende. Med de givne tidsmæssige rammer er det ikke altid muligt for underviserne at tilbyde de studerende tilstrækkeligt mange øvelser til oparbejdelse af sikkerhed i grammatisk analyse. Ofte bliver de studerendes udbytte af undervisningen ringe, da de mangler de nødvendige forkundskaber for at følge med. VIA er designet til at råde bod på dette problem, idet programmet tilbyder de studerende individuel træning i de basale grammatiske grundbegreber og giver dem mulighed for at udvikle deres analytiske sans.

Fra starten har det været målet at VIA skal være multilingvalt, teorineutralt og emne-uafhængigt. Bag de store ord ligger der krav om at systemet skal kunne håndtere de fleste vesteuropæiske sprog, der må ikke være nogen binding til en bestemt grammatisk beskrivelsesmodel eller lærebog, og det skal være muligt at håndtere mange forskellige typer af grammatiske problemer.

For at kunne leve op til disse krav er VIA udviklet som en programskal. Det betyder at de faciliteter systemet tilbyder, let kan udvides og tilpasses det aktuelle undervisningsforløb.

¹ VIA udvikles af VISUM - Projektet : Visum er finansieret af Undervisningsministeriets kvalitetsfremmepulje og Center for teknologistøttet uddannelse. Projektet administreres fra Odense Universitet, men projektdeltagerne kommer ud over Odense Universitet fra Gymnasieskolen, Københavns Universitet og Handelshøjskolen i København. Arbejdet med VIA-prototypen er afsluttet pr. 31.8.98. Projektet ledes af prof. Lene Schøstler (KU).